

Poetic interpretation of the “Orphan” image in the story “Goodbye, childhood!”

Matluba NORBABOYEVA¹

Pedagogical Institute of Karshi State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2021

Received in revised form

15 November 2021

Accepted 20 December 2021

Available online

15 January 2022

Keywords:

image,

image of an orphan,

poetic interpretation,

story,

social orphanhood,

social problem,

art.

ABSTRACT

In this article, the author explores and comprehends the artistic problem of the image of the “Orphan Child” in the story “Goodbye, childhood ...”. Through analysis, problems related to the fate of social orphans, caring for orphans and providing them with material and moral assistance are identified.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss11/S-pp247-252>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

“Alvido, bolalik!” qissasida “Yetim bola” obrazining poetik talqini

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

obraz,

“Yetim bola” obrazi,

poetik talqin,

qissa,

ijtimoiy yetimlik,

ijtimoiy muammo,

badiiylik.

Ushbu maqola “Alvido bolalik...” qissasida “Yetim bola” obrazi badiiy masalasini o'rganish va talqin etish haqidadir. Ijtimoiy yetim bolalar taqdiriga bog'liq muammolarni aniqlash, yetimlar uchun qayg'urish va ularga moddiy va ma'naviy ko'mak ko'rsatish masalalarini yoritish ushbu maqola mazmunidan joy olgan.

¹ Department of Uzbek language and Literature teacher, Pedagogical Institute of Karshi State University. Karshi, Uzbekistan.

Поэтическая интерпретация образа «Сирота» в повести «Прощай, детство!»

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

образ,
образ сироты,
поэтическая
интерпретация,
рассказ,
социальное сиротство,
социальная проблема,
искусство.

В данной статье, автор исследует и осмысливает художественную проблему образа «Ребенок-сирота» в повести «Прощай, детство...». Путем анализа, выявляются проблемы, связанные с судьбой социальных сирот, заботы о детях-сиротах и оказания им материальной и моральной помощи.

Bugungi kunda dunyoda juda muhim evrilishlar kuzatilmoqdaki, o'zbek adabiyotiga ham bu bevosita o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Badiiy adabiyot o'quvchi-kitobxonning badiiy-mantiqiy tafakkurini oshiradi. Adabiyotda obrazni o'rganish masalasi alohida ahamiyatga ega. Har bir badiiy obraz betakror badiiy yangilik bo'lishi kerak. Jahon adabiyotshunosligida "Yetim bola" obrazini o'rganish va tahlil qilish yirik ilmiy tadqiqotlarga sabab bo'lgan. Jahon bolalar adabiyotida "Yetim bola" obraziga ko'plab murojaat qilingan, bular "Oliver Tvistning boshidan kechirganlari", "Tom Soyerning sarguzashtlari", "Garri Potter", "Gekl Berri Finning sarguzashtlari" va hokazo.

Murashovning so'nggi "Hayot uchun bitta mo'jiza" romanida ikki olamni – Sankt-Peterburgda badavlat ota-onalari, imtiyozli maktab o'quvchilari bilan yashovchi qizlar, yoqimtoy, aqlli o'g'il bolalar dunyosi va shahar atrofida kattalarsiz yashaydigan ko'cha bolalari va sargardon yetimlar dunyosi tasvirlanadi. Darhaqiqat, bu jamiyatning ikkiga – bor va yo'qlarga bo'linishini ifodalaydi. Jinoiy guruh rahbari Geynrix Lis g'amgin, umidsiz, adolatsiz dunyoda nima topish mumkin deb o'ylaydi, u buni juda yaxshi biladi. Lekin bu dunyoda yashash uning tanlovi emas, u ichiga nazar tashlaydi: "Zulmat" ... otasining mastligi tufayli uni halok qildi: kichiklarni, zaiflarni, kasallarni, muhtojlarni rad etadigan tizim, kasallik va azob-uqubatlar, ijtimoiy shafqatsizlik hukmron jamiyat. Bu bir qarashda hech kimga rahm-shafqat keltirmaydigan yetimlik, hech kim yordam bergisi kelmaydigan yetimlik, chinakam azob beradigan yetimlik" [1].

Jahon adabiyotshunosligida badiiy obraz masalasi muhim ilmiy tadqiqotlarga sabab bo'lgani kabi o'zbek adabiyotshunosligida ham badiiy obraz masalasi izchil o'rganilgan bo'lib, B.Sarimsoqov "Badiiylik asoslari va mezonlari" ilmiy tadqiqotida badiiy obrazning muhim belgilarini ilmiy asoslab bergan: "Badiiy obraz tabiatida keyingi davrlardagi o'zgarish, boyish va to'lishishlar badiiy obraz – obrazlilik – badiiylik ham tarixiy harakatdagi falsafiy-estetik kategoriya ekanligidan dalolat beradi.

Badiiy obraz voqelikning, inson ruhi mohiyatining yetakchi xususiyatini ijodkorning estetik ideali nuqtai nazaridan butun murakkabligi bilan qamrab olgan holda aks ettirishga yo'nalgan bo'ladi". [2. B. 11].

Yetim bolalarning dunyoqarashi va hayot chigalliklari - bu masalaga ko'pchilik duch kelgan va duch kelayotgan katta ijtimoiy muammolardan biri sifatida qarash lozim. Jahon adabiyotshunosligida bunday dolzarb muammolarning o'rganilishi juda ko'p tahlillarga sabab bo'lgan. Bunday ijtimoiy muammoning yechimiga doir tadqiqot ishlari ham mavjud. O'z o'rnida o'zbek adabiyotida bunday dolzarb muammolar mavjud va o'rganilishi zarur.

O'zbek bolalar adabiyotida yaxlit "Yetim bola" obrazi quyidagi asarlarda uchraydi: G'. G'ulomning "Shum bola" qissasi, T. Malikning "Alvido bolalik..." asari, X. To'xtaboyevning "Besh bolali yigitcha" sarguzasht romani, "Mungli ko'zlar" romani va hokazo. Yetim bolalar hayoti, taqdiri haqida boshqa asarlarda ham jiddiy, ahamiyatga molik badiiy tasvirlar uchraydi – O'. Hoshimov, A. Qodiriy ijodlarida bunday tasvirlarni kuzatish mumkin. Badiiy adabiyotda yetim bolalar haqida so'z yuritganda, hadislarni ham eslash maqsadga muvofiq. Yetim bolalarning haqi, yetimlarning ko'nglini og'ritmaslik, ularga ko'mak berish haqida bir nechta hadis keltirilgan bo'lib, quyidagi hadisda ham yetimlar haqida shunday deyilgan:

Abu Hurayra roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: Rasululloh sollallohu alayhi vasallam aytdilar: "Men jannat eshigini birinchi bo'lib ochuvchi shaxsman. Faqat bir ayol mendan ildamroq ekanini ko'raman. Undan: "Sen kimsan?" – deb so'rayman. U: "Men yetimlarimga qarab o'tirgan ayolman", – deydi". (Abu Ya'lo rivoyati)]

Bir yetimning ko'nglini olish uchun payg'ambarimiz tuya bo'lib cho'kib ustiga mindiradilar. Shu yetim bir lahza otasizligini unutsin, xursand bo'lsin deb payg'ambardek zot tiz cho'kadi. Yuqoridagi hadisda ham payg'ambarimizning yetimni boqqan ayoldan keyin jannatga kirishi haqidagi fikrlari naqadar ta'sirli ifodalangan.

Yetimlarning hayoti, taqdiriga qiziqish, ularni o'rganish o'zbek adabiyotida T. Malik ijodida ham kuzatiladi. T. Malik – o'zbek adabiyotida o'zining detektiv-sarguzasht asarlari bilan munosib hissa qo'shgan, o'z uslubini yarata olgan ijodkor. Adibning "Alvido bolalik...", "Shaytanat" asarlarida bu mavzuga doir talaygina chizgilar bor. T. Malik asarda sharqona tarbiyani badiiyatga singdirib yuborish masalasini ham ko'tarib chiqdi. Yozuvchi "Alvido bolalik..." qissasida jamiyatda barcha uchun taalluqli bo'lgan jiddiy muammoni badiiyatga ko'chirdi. Asarda yetim bolalarning hayoti, taqdiri va ijtimoiy holati ta'sirchan ifodalangan, yozuvchining bu masalaga jiddiy yondashishini uning bolalar koloniyasidagi bolalar taqdiri bilan qiziqishi, bolalarning hayoti va boshidan kechirganlarini o'rganishi, ularning jamiyat bilan muloqotga kirishishini tahlil qilishida va badiiy aks ettirishida ko'rinadi. T. Malikning "Alvido bolalik..." qissasida bola va katta hayot masalasi ko'ndalang qo'yilganki, o'smir yoshdagi bolalarning hayot falsafasi asarni o'qish mobaynida ochilib boradi:

"Qamariddin avvaliga anqayib turdi. Bolalik ongi onasini avval Berlinga, keyinroq Toshkentga dafn etgan edi. Uning tasavvuridagi onasi dastlab fashistlardan ham qo'rqmaydigan qahramon, keyinroq odamlarga kuyunuvchi, mehribon ayol edi. Tasavvuridagi ikki ona ham tasavvuridagi qabrda yotibdi. Bu olifta kim bo'ldi?" [3. B. 48].

Yetim bolalar ham, umuman, barcha bolalar ota-onasi haqida faqat yaxshi fikrlar eshitgisi, ularni hammaga maqtagisi keladi, garchi ulardan aziyat chekkan bo'lishsa ham. Qamariddin ham shunday bolalardan edi. U ota-onasini yaxshi insonlar deb tasavvurida asrardi, ammo o'smirlikka yetganda, onasini ko'rib bu fikridan qaytdi. Onasi u o'ylagan, tasavvur qilgan ona emasdi. Bu "Yetim bola"ning shu paytgacha o'ylaganlarini ostin-ustun qilib yubordi. Bunday vaziyatda Qamariddinda quyidagi ruhiy holatlarini kuzatish va tahlil qilish mumkin:

- ota-onasiga yashirin yoki oshkora nafrat tuyg'usi;
- jamiyatdan norozilik kayfiyati;
- hayotdan alamzadalik;
- o'zini yolg'iz his qilish;
- o'zini aldangan his qilish.

Bolaligida aldash orqali bolani o'ziga yaqin qilib olish mumkin, ammo ulg'aygandan keyin bolaning o'z dunyosi, o'z qarashlari, mustaqil fikrlari bo'ladi. Bolaligida ota-onasini yaxshi deb his qilgan o'smir katta hayot ostonasida turib ota-onasi tomonidan tashlab ketilganini bilgach, bu fikrdan qaytadi. Bolalarni dunyoga keltirib, ulardan voz kechib ketish – bu juda katta ilmsizlik, johillikdir. O'z rohatini o'ylab, maishatini ustun bilib, yengil-yelpi yashashga ko'nikib qolganlarga bunday ishlarga qodir. Endi dunyoga kelib ota-ona mehriga to'ymasdan, muruvvatga muhtoj bo'lib turgan go'dakni begonalar qo'lga berib yuborish – jamiyatdagi ulkan qusurlardan biri. Go'dak o'z ko'nglini tushuntira olmaydi, ammo u hamma narsani bilib, his qilib turadi, bunday bolalar hayotni erta anglaydi. O'z ota-onasichalik bolaga hech kim mehr ko'rsatolmaydi. Bolalarda bu holat natijasida qo'rquv, begonasirash, xavfsirash hissi kuchayadi. Bolalar jamiyatdan nimani ko'rsa, o'shani jamiyatga qaytaradi. Qamariddin taqdirida ham mana shunday holatni kuzatish mumkin. Qamariddinda atrofdagilarga nafrat, oilasizlikdan siqilish, hayot falsafasi erta shakllanganlik, ojizlarga rahmdillik hissi, qalbining bir burchagida ezgulikka intilish hissi bor. Ammo uni to'g'ri yo'lga yo'naltiradigan odam yo'q:

...Sanashni o'rganganidan keyingina o'zining urushdan yigirma yil o'tgach tug'ilganini bilib qoldi. Boshqa afsona to'qishga to'g'ri keldi. Ota-onasi Toshkentda yer qimirlaganda odamlarni qutqarayotib halok bo'lishgan. [4. B. 48].

Qamariddin avval mehribonlik uyidan, keyin jamiyatdan, odamlardan mehr-muruvvat kutdi, lekin bola asrab olishga kelgan ota-onalar ham negadir (uning xunuk, beso'naqayligi va g'ilayligi uchunmi) uni tanlashmadi. Bu ham bola ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatdi, uning odamlar haqidagi, jamiyat haqidagi qarashlarini o'zgartirib yubordi. Bola o'smir yoshiga yetgach esa atrofdagilarga nafrat ko'zi bilan qaray boshlaydi. Hamma unga yot, begonaligini his qiladi. Odamlardan o'ch olmoqchi bo'lgani holda qarovga muhtoj yetim bolalarga, ota-onasi e'tiboridan chetda qolgan bolalarga yordam ham beradi. Yo'qolgan adolatni tiklash uchun o'zi jamoa tuzib, nojo'ya qadam tashlaydi. Bularning barchasi alamzadalik oqibatida ro'y beradi, bundan atrofdagilar ham aziyat chekadi. Qamariddin bir o'zi yakka adolat o'rnata olmasligini, qilayotgan ishlari jinoyat ekanligini yaxshi bilsa-da, bu yo'ldan qaytmaydi. Uning dilidagi eng buyuk armoni bolaligida, zaifligida kamsitilgani va xo'rlanganidir. Ayniqsa, onasining detdomga tashlab ketganini adolatsizlik deb biladi, butun harakatini onasidan o'ch olishga qaratadi. Asar so'ngida Qamariddin qamalishi, qo'lga tushishi aniqlashib qolganda ham uyiga kirmoqchi bo'ladi, sababi, u hali ham onasini o'ldirish fikridan qaytmagan edi:

“Ota-onasiz o'sayotgan bolalarning hayot falsafasi, hayot haqidagi, beimon otalar, bevafo onalar haqidagi tushunchalari ancha barvaqt shakllanadi. Ularning mitti yuraklarida bu beimonlarga, bu bevalarga nisbatan nafrat ancha ilgari ko'z ochgan bo'ladi. Qamariddinni qochishga undagan ikkinchi ovoz ana shu nafrat ovozi edi. U shu ovozga quloq tutdi. Onasi ikkinchi, uchinchi kelganda ham yaqinlashmadi. Buvisi yo'qlab kelganda: “Ayting endi ko'rinmasin, o'ldiraman” – dedi” [5. B. 48–49].

Bola qanday o'z onasini o'ldirishga qasd qilishi mumkin, bu jiddiy masala. Agar Qamariddinga nisbatan odamlar adolatli bo'lganda bola bu qadar qabihliklarga qodir bo'lmasdi, jinoyat ko'chasiga kirib qolmasdi. Odamlardan o'ch olish, alamzadalik tufayli Qamariddin beshafqat bo'lib ulg'aydi. Ammo u o'zicha himoyasizlarga g'amxo'rlik qilishga ham harakat qiladi. Topgan pullarini muhtoj bolalarga ulashadiki, o'ziga bir paytlar qilingan xo'rliklarni bu bolalar ko'rmasin, degan niyat uning harakatlarida zohir bo'ladi. Birinchi marta Volga egasining tushirgan nohaq tarsakisi Qamariddinni nohaqlik, albatta,

g'olib keladi, haqiqat faqat zo'rlar tomonida degan to'xtamga olib keladi. Ana shu tarsaki oqibatida u nojo'ya harakatlarni boshladi. Jamiyatga qarshi, zo'rlarga qarshi o'zicha kurash boshladi. Bolalar koloniyasida tarbiyalanish uchun yuborilgan Qamariddin u yerdan haqiqiy jinoyatchi bo'lib chiqdi:

Qamariddin notanish odamlar kelib, bolalarni olib ketishlarini bilgach, qandaydir umid bilan kimningdir kelishini, boshidan silashini, mahkam quchoqlab o'pishini kutardi. Odamlar kelishardi, ammo uni olib ketmas edi [6. B. 25].

Qamariddinning ojizligi sabab uning hayotini o'zgalar hal qilib yuborishi, yosh, himoyasiz bolaning taqdiriga jamiyatning befarqligi uning sovuqqon, beshafqat bo'lib ulg'ayishiga sabab bo'ldi. Avval bolalar uyi, keyin axloq tuzatish koloniyasi, keyinroq qamoq uning taqdirini butunlay o'zgartirib yubordi:

Nafrat o'qiga, eng avvalo, bevafo onasi, so'ng beimon otasi duch bo'lishi edi. Endi ular haqida afsona tumanday tarqalib ketgan, ularning asl basharalari quyosh yorug'ida manaman deb turardi. Maxsus maktabning katta, og'ir jigarrang darvozasi bo'lardi. Uning ro'parasidagi o'rindiqqa o'tirib, Qamariddin xayol surardi: "Hozir qo'limga miltiq berishsa-yu, darvozadan otam bilan onam kirib kelishsa, shartta otardim. Ana undan keyin o'zimni otib yuborishsa mayli. Yo'q, avval sud bo'lishi kerak. Bolasini tashlab ketgan ota-onalarning jazosi shu, deyman. Tirik yetimlar, hammangiz ablah ota-onangizni topib otib tashlang, deyman. Tirik yetimlarga miltiq beringlar, deyman! Ana shundan keyin meni otishsa ham mayli." [7. B. 25].

Qamariddinda ota-onasiga nisbatan nafrat kuchli edi. Bu uning tirik yetim bo'lib qolishi va odamlardan ko'rgan xo'rliklari tufayli paydo bo'ldi. Ota-onasidan nafratlangan o'smirning ruhiy iztirobi, alamli so'zlari odamni o'ylantiradi. Bola ota-onasini qancha orzu-umidlar bilan bir bor kelishini kutadi, ammo na otasi, na onasi keladi, boshqalar olib ketishiga umid qiladi, ular ham Qamariddinni olib ketmaydi. Bolaga jamiyatga nisbatan ham norozilik paydo bo'ladi. Qamariddinning sudda aytmoqchi bo'lgan gaplariga hech kim e'tibor bermadi, murg'ak bolaning fikrlari kishini qo'rquvga soladi. Uning so'zlarida "odam o'ldirish" degan so'z bor edi. Bu esa juda katta fojia. Bola odam o'ldirishga qasd qilyapti:

"Qamariddin otilib kelib, uning bo'yniga pichoq sanchdi. Oshxonada pichoq olayotgan chog'da, onasini ham o'ldirishni fikr qilgan edi. Ammo onasiga qo'l ko'tara olmadi. Nimaga shunday bo'lganini keyinroq ham ko'p o'yladi. Biroq ming o'ylagani bilan sababini bilolmadi. U bir narsani aniq bilardi: uni o'zi ham sezmagan qandaydir kuch ushlab qolgan edi. U maxsus maktabda yurganida beimon otasini, bevafo, bemehr onasini o'ldirishni xayol qilardi. Onasini o'ldirolmadi, biroq begonani o'ldirdi. "To'g'ri qildim, – deb o'ylardi u qamoqda yurgan kezlari, – bolalari beimon otadan qutulishdi. Bolalarini aldab yurgan odam odammidi?" Sud bo'ldi. Sudda yillab o'ylab yurgan gaplarini aytdi. Gaplar e'tiborga olinmadi. U o'zini endi bolalar axloq tuzatish mehnat koloniyasida ko'rdi. Uch yil shu yerda bo'ldi, keyin kattalarning koloniyasiga o'tdi. Qimor ham, aroq ham, nasha ham, bir-birini bo'g'ishlar... hammasi bor edi bu yerda. Yetti yilda o'zi Asrorga aytganday "akademik" darajasiga yetdi" [8. B. 27].

Bu muammoni o'rganish jarayonida oldimizga bir nechta savollar qo'yishimiz va ularning sababini, yechimini izlashga harakat qilishimiz zarur:

1. Qamariddinning jinoyat ko'chasiga kirib qolishida kim aybdor?
 - onasining "detdom"ga tashlab ketishi;
 - otasi kimligini haligacha bilmasligi;
 - tarbiyachilarning o'smirlar psixologiyasi bilan qiziqmaganligi;

- jamiyat, odamlarning befarqligi;
- bolalarning uni “haromi” deb haqoratlaganligi;
- “Volga” egasining nohaq tarsakisi;
- dardini tinglaydigan odami yo‘qligi, yolg‘izligi.

2. Qamariddinning xatosi qayerdan boshlandi?

– onasi haqidagi fikrlari noto‘g‘ri ekanligidan, onasi u kutgandek ayol bo‘lmaganligidan;

- “Volga” egasini urganidan;
- kattalar koloniyasiga tushganidan;
- “otasining do‘sti”ni pichoqlaganidan...

Qamariddin qaysi yo‘lni tutmasin barchasi xato edi, chunki unga to‘g‘ri maslahat beradigan odamning o‘zi yo‘q edi. Atrofida unga mehribonlik ko‘rsatadigan kishi yo‘q. Ulkan mehrsizlik, ulkan jinoyatga yo‘l ochdi. Mana shu ayni haqiqat edi.

Qissani o‘qish mobaynida o‘smirlarning jinoyat olamiga kirib qolishiga sabab bo‘ladigan illatlar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

Loqaydlik – har bir inson, jamiyatning har bir fuqarosi o‘z tinchini o‘ylab, atrofdagi jarayonlarga, yetim bolalarning taqdiriga befarqligi.

O‘z manfaatlarini ustun qo‘yish – boshqalarning muammolari bilan qiziqmaslik, faqat o‘z maqsadlari bilan yashash, o‘zi uchun kurashish.

Ota-onalarning mas‘uliyatsizligi – ota bo‘lishga, ona bo‘lishga tayyor bo‘lmay turib turmush qurish va hali dunyoga kelmagan bolaning kelajagini barbod qilish, farzandini tashlab ketish.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bir bolani tarbiyalab voyaga yetkazish-qanchalik mashaqqatli ish. Bunda jamiyatning, atrof-muhitning ham alohida o‘rni bor. Ota-onasiz qolgan bolalarga g‘amxo‘rlik qilish, ularning taqdiriga befarq bo‘lmaslikka barchamiz birdek mas‘ulmiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Tohir Malik “Alvido bolalik...”. – T.: 2009. – B. 28–29.
2. Sarimsoqov B. Badiiylik asoslari va mezonlari. – T.: 2002.
3. О. Бухина, А. Лану. Герои-сироты в детской литературе: отражение социального кризиса начала и конца советской эпохи социальные потрясения постсоветской эпохи.
4. Normatov U. Ijod sehri. – T.: Sharq, 2008.
5. Hamdam U. Yangilanish ehtiyoji. – T.: Yangi asr avlodi, 2010.
6. Rasulov A. Tanqid, talqin, baholash. – T.: Fan, 2006.
7. Rasulov A. Betakror o‘zlik. – T.: Mo‘mtoz so‘z, 2009.